

Metonimijska i nemetonimijska upotreba naziva grana medicinskih znanosti u engleskom i hrvatskom jeziku: kognitivnolingvistička analiza

Krišković, Arijana

Source / Izvornik: **FLUMINENSIA : časopis za filološka istraživanja, 2016, 28, 107 - 121**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:184:018782>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Medicine - FMRI Repository](#)

Arijana Krišković

METONIMIJSKA I NEMETONIMIJSKA UPOTREBA NAZIVA GRANA MEDICINSKIH ZNANOSTI U ENGLESKOM I HRVATSKOM JEZIKU: KOGNITIVNOLINGVISTIČKA ANALIZA

dr. sc. Arijana Krišković, Medicinski fakultet, arijana.kriskovic@medri.uniri.hr, Rijeka

izvorni znanstveni članak

UDK 811.163.42'373.612.2

811.111'373.612.2

rukopis primljen: 15. 2. 2016.; prihvaćen za tisak: 1. 6. 2016.

U ovom radu razmatra se uloga metonimije u upotrebi naziva grana medicinskih znanosti u engleskom i hrvatskom jeziku u okviru kognitivnolingvističke teorije. Nazivi medicinskih znanosti dio su medicinske terminologije za koju se smatra da je jednoznačna i transparentna, no nazivi medicinskih znanosti mogu se javljati kao referencijalna metonimija tipa CJELINA UMJESTO DIJELA. U ovom se radu uspoređuje njihova metonimijska upotreba u znanstvenom diskursu na engleskom i hrvatskom jeziku. U engleskom se naziv 'medicinske znanosti' može rabiti za označavanje znanosti kao medicinske grane, predmeta proučavanja te znanosti, metoda kojima se ona služi ili nalaza koji se dobiju njezinim metodama. U tim se primjerima vidi da se predikat semantički usklađuje s metonimijskim ciljem, a ne s ishodištem, tako da metonimijski cilj u referencijalnoj metonimiji ne treba promatrati izolirano, već u interakciji s predikatom. Može se čak reći da metonimijski cilj imenice postaje motivacijski faktor za odabir predikata. U hrvatskom je znanstvenom medicinskom diskursu metonimijska upotreba naziva znanosti također prisutna, iako u nekim slučajevima izgleda neprihvatljiva jer očito odstupa od konceptualizacija u hrvatskom jeziku. Hrvatska medicinska terminologija pod stalnim je utjecajem engleskoga znanstvenog nazivlja koje prijevodi ulazi u hrvatski jezik. Tako diskurzivni utjecaji mijenjaju konceptualne strukture šireći kategorije.

Ključne riječi: referencijalna metonimija; engleski jezik; hrvatski jezik; medicinska terminologija; znanstveni diskurs

1. Uvod

Predmet je ovog rada komparativna analiza upotrebe naziva medicinskih grana u hrvatskom i engleskom znanstvenom jeziku. Odabran je za istraživanje jer se medicinsko nazivlje smatra jednoznačnim, a naša prva pretpostavka je da se nazivi medicinskih grana u znanstvenom diskursu javljaju u svom prototipnom i proširenom značenju. Teorijski okvir analize predstavlja kognitivnolingvistička teorija metonimije jer pruža mogući alat za objašnjenje polisemičnih značenja termina. Tema ovog rada spada u istraživanja referencijalne metonimije i analizira se upotreba naziva za grane u medicini kao konceptualne metonimijske konfiguracije CJELINA UMJESTO DIJELA. Kognitivni lingvisti intenzivno su se bavili istraživanjima metonimijskih funkcija, a posebno referencijalnom metonimijom koja je prepoznata od početka kognitivnih istraživanja metonimije kao njen temeljni oblik (primjerice Lakoff i Johnson 1980; Lakoff 1987; Lakoff i Turner 1989; Brdar i sur. 2005; Brdar i Brdar-Szabó 2005, 2009; Brdar-Szabó i Brdar 2012).

Pored toga usporedit će se preklapanja u upotrebi naziva medicinske znanosti u engleskom i hrvatskom jeziku kao i mogući ekvivalenti metonimijske upotrebe u hrvatskom jeziku. Iako je metonimija kao konceptualni proces univerzalna, svaki jezik ima svoju specifičnu učestalost upotrebe. Dosadašnja kontrastivna istraživanja pokazala su da je engleski jezik više „metonimijski” jezik od hrvatskog ili drugih slavenskih, romanskih jezika ili mađarskog (Brdar i Brdar-Szabó 2003, 2009; Brdar i sur. 2001; Panther i Thornburg 2003a, 2003b; Ruiz de Mendoza i Díez Velasco 2003; Ruiz de Mendoza i Pérez 2003; Brdar i Brdar-Szabó 2009). U novijem radu Brdar-Szabó i Brdar (2012) kroz višejezično korpusno istraživanje potvrdili su da hrvatski jezik, kao i neki drugi slavenski jezici, mnogo manje koristi referencijalnu metonimiju GLAVNI GRAD UMJESTO VLADE u usporedbi s engleskim jezikom. Umjesto metonimije, u hrvatskom jeziku postoje različiti modeli zamjene, uglavnom lokativne fraze uz prijedlog *u*. U literaturi se, međutim, tvrdi da su i ti prijedložni izrazi svojevrsne metonimije (Brdar i Brdar-Szabó 2009; Brdar-Szabó i Brdar 2012; Brdar 2015). Slijedom tih istraživanja naša je druga pretpostavka da između engleskoga i hrvatskoga jezika postoje razlike u kompleksnosti metonimijske upotrebe u znanstvenom diskursu i da su metonimije u hrvatskom jeziku zbog toga manje česte.

2. Metonimija i metonimijski odnosi CJELINA – DIO

Okvir za definiranje metonimijskih preslikavanja između cjeline i dijelova cjeline u ovom radu predstavlja teorija konceptualne metonimije. Kognitivni lingvisti prihvaćaju stajalište da je metonimija konceptualna pojavnost i kognitivni proces bitan za jezik. Postoji, međutim, niz specifičnih pitanja o kojima imaju različito mišljenje, počevši od same definicije metonimije i osnovnih konceptualnih metonimijskih odnosa. Prema općeprihvaćenom stajalištu metonimijska preslikavanja uključuju pomake unutar jednog idealiziranog kognitivnog modela (Lakoff 1987) ili domene (Langacker 1987, 1991), pa tako jedna od klasifikacija metonimijskih odnosa (Kövecses i Radden 1998) u

odnose između cjeline i dijela svrstava i konceptualne odnose unutar kategorije. Kategorije su najčešće lingvistički izražene imenskim frazama.

Lakoff (1987: 288) opisuje metonimijsko preslikavanje kao da se odvija «within a single conceptual domain, which is structured by an ICM [idealized cognitive model]». U svom temeljnom djelu Langacker (1987: 147) objašnjava da su lingvističke jedinice do određenog stupnja ovisne o kontekstu. Domena predstavlja kontekst za karakterizaciju semantičke jedinice. Domene su uvijek kognitivni entiteti: mentalna iskustva, reprezentacijski prostori, koncepti ili kompleksi pojmova, ili razrađeni sustav znanja. Langacker (1999) se bavi metonimijom i ne definira je s obzirom na domenu, već kao kognitivnu referentnu točku. Lakoff i Turner (1989: 103) promatraju metonimiju kao preslikavanje konceptualnog sadržaja unutar jedne domene i drže da je funkcija metonimije primarno referencijalna.

Barcelona (2003) uspoređuje značenje termina *istaknutosti* i *preslikavanja* u metonimiji. Metonimiju definira kao kognitivni mehanizam gdje se jedna iskustvena domena djelomično shvaća u terminima druge iskustvene domene uključene u istu zajedničku iskustvenu domenu (Barcelona 2003: 215). Barcelona se nadovezuje na Lakoffovu (1987) analizu metonimije, posebno kada Lakoff (1987: 78–80) kaže da je u metonimiji ciljna domena istaknuta, tj. umno aktivirana, često zbog ograničene svrhe u diskursu jer je to domena koja je djelomično konceptualizirana preslikavanjem ishodišne domene na nju, s time da je ishodišna domena uključena u istu zajedničku domenu. Isticanje domene sastoji se u isticanju sekundarne (pod)domene unutar domenske matrice konstituirane iz govornikova enciklopedijskog znanja o značenju lingvističkog izraza, primjerice, *Washington is insensitive to the needs of the people* (Lakoff i Johnson 1980). Unutar zajedničke domene *glavni grad Sjedinjenih Država* imamo, uz ostale, poddomenu samoga grada kao mjesta, poddomenu političkih institucija smještenih u njemu i u njenoj pozadini poddomenu ljudi koji donose odluke u tim političkim institucijama (predsjednik, senatori, kongresmeni) i poddomenu stanovnika tog grada. Kroz metonimiju je jedna od tih domena, u ovom slučaju poddomena političkih institucija, istaknuta i na nju se dodatno odnosi poddomena grada kao lokacije (Barcelona 2003: 215). Indirektno važni ljudi u institucijama isto mogu biti aktivirani kroz konvencionalnu metonimiju da institucije stoje umjesto ljudi koji imaju važnu ulogu u njima. Takva je pojava lančanih metonimija relativno česta i ističu je Bartsch (2003) i Ruiz de Mendoza i Díez Velasco (2003) koji koriste termin *dvostruka metonimija*. Činjenica da je metonimija tip preslikavanja nije nekompatibilna s činjenicom da se metonimija često sastoji od isticanja ili aktivacije ciljne domene. Taj je stav točan, prema Barceloni (2000), jer je preslikavanje projekcija jedne domene ili poddomene na drugu domenu ili poddomenu. U metonimiji projekcija ishodišta istovremeno izaziva mentalnu aktivaciju cilja, ali preslikavanje se događa. Barcelona (2000: 13) ilustrira to stajalište na primjeru *Proust is tough to read* gdje je cijela domena PROUST preslikana na jednu od svojih poddomena PROUSTOV KNJIŽEVNI RAD. Proustov rad shvaćamo kao rad *tog autora*, a daljnja interferencija je da njegov književni rad predstavlja ekstenziju njegove osobnosti. Na taj način, opća domena autora projicira se na domenu njegova književnoga rada.

Većina kognitivnih lingvista prihvaća dva osnovna tipa konceptualnih odnosa koji podržavaju metonimiju, tj. odnose između cjeline i njenog dijela i odnose između dijelova cjeline. Na primjer, Radden i Kövecses (1999) i Kövecses i Radden (1998) svoju teoriju temelje na idealiziranim kognitivnim modelima prema Lakoffu (1987). Budući da je naše znanje o svijetu organizirano kroz strukturirane idealizirane kognitivne modele, konceptualni odnosi koji stvaraju metonimiju mogu se podijeliti u dvije opće konceptualne konfiguracije: (1) cijeli idealizirani kognitivni model i njegovi dijelovi i (2) dijelovi idealiziranog kognitivnog modela. Radden i Kövecses (1999: 26) objašnjavaju da se odnosi između cijelog idealiziranog kognitivnog modela i njegovih dijelova, znači odnosi CJELINA – DIO, tipično primjenjuju na stvari, a odnosi između dijelova idealiziranog kognitivnog modela, tj. odnosi DIO – DIO, postoje između entiteta unutar događaja. Autori kažu da odnosi u primjeru *Buses are on strike* predstavljaju metonimijski odnos JEDAN DIO UMJESTO DRUGOG DIJELA u istom idealiziranom kognitivnom modelu (javni transport). Povezani su odnosom kontrole: KONTROLIRANO UMJESTO KONTROLORA. Ovaj metonimijski odnos može se javiti i u obrnutoj formi. Na primjer, idealizirani kognitivni model kontrole može dovesti do metonimije KONTROLOR UMJESTO KONTROLIRANOG.

Iz gore prikazanog pristupa slijedi definicija metonimije kao kognitivnog procesa u kojem jedan konceptualni entitet, sredstvo, daje umni pristup drugom konceptualnom entitetu, cilju, a oboje su, i sredstvo i cilj, unutar istog idealiziranog kognitivnog modela. Konfiguracije cijelog idealiziranog kognitivnog modela i njegovih dijelova i dijelovi idealiziranog kognitivnog modela proizvode niz metonimijskih odnosa koji čine klasifikaciju. Među njima su i odnosi CIJELA KATEGORIJA – ČLAN KATEGORIJE. Radden i Kövecses (1999: 30–43) prvi su sustavno klasificirali odnose koji proizvode metonimiju i dobili tipologiju metonimijskih odnosa. Ulogu metonimije u proširenju kategorija proučavao je Taylor (2003).

Ruiz de Mendoza (2000, 2011) reducira vrste metonimijskih odnosa na slučajeve gdje je cilj poddomena ishodišta (cilj-u-ishodištu) i one gdje je ishodište poddomena cilja (ishodište-u-cilju). Tako razlikuje samo dva osnovna tipa metonimije CJELINA UMJESTO DIJELA i DIO UMJESTO CJELINE, isključujući metonimije JEDAN DIO UMJESTO DRUGOG DIJELA.

Brdar i suradnici (2005) proučavali su metonimiju CJELINA UMJESTO DIJELA i njene parafraze u novinama i novinskim člancima te su uočili postojanje suptilnijih razlika kao i metonimijskog lanca prema Barceloni (2003).

Iako postoje različita tumačenja osnovnih metonimijskih odnosa, među temeljnim i općepoznatim su odnosi CJELINA – DIO. Tip metonimije kada je cjelina ishodišna domena, a cilj predstavlja jedan ili više dijelova te cjeline, uglavnom se odnose na kategorije. Isto tako, dio kategorije koji je posebno istaknut u određenoj situaciji upotrebljava se umjesto cijele kategorije. U ovom radu analizirali smo referencijalnu metonimiju tipa CJELINA UMJESTO DIJELA kada se koristi CIJELA KATEGORIJA UMJESTO DIJELA KATEGORIJE.

3. Građa

Na autentičnim primjerima naziva grana medicinskih znanosti analizirali smo značenja metonimijskog cilja u znanstvenom diskursu. Primjeri su prikupljeni iz znanstvenih članaka objavljenih u trima znanstvenim medicinskim časopisima na engleskom jeziku (Postgraduate Medicine Vol. 117/1, JAMA Vol. 292/12, Lancet Vol. 365/9453) i znanstvenih i stručnih članaka iz triju časopisa na hrvatskom jeziku (Medix godište XI/60/61, Liječnički vjesnik 127/5-6, Acta Medica Croatica 58/1). Cilj nam je bio usporediti ovaj tip metonimijskih preslikavanja na engleskom i hrvatskom jeziku kako bismo uočimo preklapanja i specifičnosti vezane uz svaki jezik. Pretpostavka je bila da je u engleskom jeziku ova metonimija u konvencionalnoj upotrebi, dok je u hrvatskom jeziku rijetka. Također smo potražili motivaciju upotrebe ili neupotrebe ove metonimije s obzirom na kontekst, tj. znanstveni diskurs.

4. Metonimijska upotreba naziva grana medicinske znanosti u engleskom jeziku

Znanstveno nazivlje precizno je i specifično po tome što se svaka riječ odnosi neposredno na svoj koncept, a to se može prepoznati analizom njene forme, što rezultira karakteristikama preciznosti, u značenju referencijalne preciznosti, i transparentnosti, tj. mogućnošću da se odmah pristupi značenju termina kroz njegovu lingvističku formu. Da bi razvili nove znanstvene termine, znanstvenici koriste nekoliko postupaka. Neke od mogućnosti su kovanice, posuđenice ili korištenje riječi iz općeg jezika u specifičnom znanstvenom značenju, ali mogu i postojeću terminologiju koristiti za izražavanje novih semantičkih sadržaja, ovisno o namjeri i svrsi za koju je izaberu. Jedan od takvih mehanizama je i metonimija. Smatra se da metonimija ima primarno referencijalnu funkciju, tj. omogućuje nam da jedan entitet koristimo umjesto drugog, ali njena funkcija je i da pridonosi razumijevanju (Lakoff i Johnson 1980: 36). U slučaju metonimije CJELINA UMJESTO DIJELA cjelina kao ishodište ističe zajednička svojstva svih dijelova i funkcionira kao shema za cijelu kategoriju.

U engleskom znanstvenom diskursu česta je upotreba naziva medicinskih znanosti kao ishodišta umjesto specifičnih značenja povezanih s tom medicinskom granom. Na primjer,

- (1) *Published guidelines recommend neuroimaging, primarily to exclude structural pathology that can mimic TIA (eg, tumor, subdural hematoma, intracerebral hemorrhage)* (Postgraduate Medicine Vol. 117).

Patologija je medicinska znanost koja se bavi prirodom bolesti, posebno strukturalnim i funkcionalnim promjenama u tijelu koje su uzrokovane bolešću. U primjeru (1) cijela kategorija, koja uključuje znanost i istraživanja, bolesti, manifestacije bolesti i dijagnostiku, upotrijebljena je u značenju jedne poddomene, tj. patološke promjene. Upotreba glagola *isključiti* motivirana je metonimijskim ciljem *patološke promjene* koji je ostvaren pridjevom izvedenim iz imenice koja je ishodište i druge imenice. Možemo reći da metonimija ističe poddomenu koja je bitni dio cijele kategorije u ovoj diskurzivnoj

situaciji. Predikat je usklađen s metonimijskim ciljem tako da je za razumijevanje ove referencijalne metonimije neophodna interakcija s predikatom. Čak možemo reći da metonimijski cilj postaje motivacijski faktor za odabir predikata. Prema Ruizu de Mendози (2011) ovaj i sljedeći primjeri metonimijske upotrebe cijele kategorija naziva medicinske znanosti upotrijebljene u specifičnom značenju slučajevi su metonimije cilj-u-ishodištu kada dolazi do redukcije konceptualnog sadržaja ishodišta.

- (2) *To investigate whether this depletion of brain testosterone may be a risk factor for the development of AD, we compared hormone levels among elderly men who exhibited no **neuropathology**, mild neuropathological changes, or moderate to severe AD* (JAMA Vol. 292).

Neuropatologija je znanost koja se bavi različitim aspektima bolesti živčanog sustava poput neuropatoloških znakova i simptoma. Tako se u primjeru (2) cijela kategorija *neuropatologija* (znanost) odnosi na neuropatološke bolesti, pa onda na neuropatološke znakove i simptome. Ovdje imamo primjer metonimijskog lanca kada preslikavanjima dolazi do redukcije kategorije od naziva cijele znanosti do simptoma bolesti kojima se ta znanost bavi. Metonimija ističe onu poddomenu kategorije koja je bitni dio cijele kategorije u kontekstu rečenice. Predikat *exhibited* (pokazuju) semantički je usklađen s metonimijskim ciljem imenice koja je njegov objekt. Na planu sintakse, umjesto nominalne konstrukcije pridjev + imenica (neuropatološki znakovi i simptomi) imamo samo imenicu (neuropatologija), što je primjer jezične ekonomije.

Naši primjeri ilustriraju metonimiju CJELINA UMJESTO DIJELA ili, prema Ruizu de Mendози, to bi bile metonimije cilj-u-ishodištu. Ruiz de Mendoza i Diez Velasco (2001) metonimijom cilj-u-ishodištu objašnjavaju jezičnu pojavu anaforu jer se anafora slaže s ishodišnom domenom koja je cjelina i glavna domena (npr. *She loves Shakespeare: she reads him/+ it a lot*). Iz naših primjera vidi se da se glagol semantički usklađuje s metonimijskim ciljem koji je dio glavne domene. Smatramo da u idealiziranom kognitivnom modelu radnje metonimijski cilj postaje jedan od argumenata u relaciji.

- (3) *After the trial in the Gambia, a retrospective cohort study in Chile and a case-control study in Brazil also confirmed the impact of Hib vaccination on pneumonia defined by **radiology*** (The Lancet Vol. 365).

Radiologija je znanost koja se bavi radioaktivnim supstancijama i zračenjskom energijom kao i dijagnozom i liječenjem bolesti pomoću radijacije. U gornjem primjeru cijela kategorija *radiologija* stoji umjesto poddomene *radiološke metode* koja je istaknuta metonimijskim procesom. Na planu sintakse upotrijebljena je imenica umjesto pridjeva izvedenog iz te imenice i druge imenice. Upravo glagol *defined by* (ustanovljeno pomoću) traži specifičnije značenje imenice *radiologija*, tako da se imenski izraz usklađuje tako da se aktivira ciljno značenje.

- (4) *By counting all cases confirmed by **microbiology** and not just the more sensitive meningitis outcomes, they found the rate of Hib meningitis in Indonesia to be underestimated* (The Lancet Vol. 365).

Mikrobiologija je znanost koja proučava mikroorganizme (alge, bakterije, gljivice, protozoe i viruse). I u ovom primjeru cijela kategorija *mikrobiologija* stoji umjesto dijela te kategorije *mikrobiološke analize*, a zatim se s tog dijela kao cjeline misli na *mikrobiološke nalaze*. Upravo glagol *confirmed* (potvrđeni) ukazuje da se radi o mikrobiološkim nalazima.

- (5) *Nonetheless, it seems likely that large-artery **biology** in carotid and vertebral arteries is at least similar to that in coronary arteries* (Postgraduate Medicine Vol. 117).

Biologija je znanost o životu i živim organizmima općenito. Cijela kategorija upotrijebljena je u značenju *bioloških svojstava*, što je jedno značenje cijele kategorije.

- (6) ***Surgery** is most effective when performed within 2 weeks of an ischemic event (number needed to treat [NNT] to prevent one stroke in 5 years=5), and this benefit declines quickly over time (NNT= 125 patients who underwent endarterectomy more than 12 weeks after an ischemic event)* (Postgraduate Medicine Vol. 117).

Engleska kategorija *surgery* ima nekoliko značenja: kirurgija, kirurški zahvat, operacijski prostor, ordinacija. Konceptualna kategorija *surgery* u svojoj domenskoj matrici uključuje dvije domene. Jedna je u području medicinskih znanosti gdje *surgery* znači kirurgija, grana medicine koja liječi bolesti operativnim postupcima. Dio te domene je i sam operativni zahvat. Mogli bismo reći da u domeni *kirurgija* postoji konceptualni sadržaj *kirurški zahvat* kao poddomena. Druga domena u domenskoj matrici kategorije *surgery* je prostorna domena i tada *surgery* znači mjesto u bolnici, doktorskoj ili stomatološkoj ordinaciji gdje se vrše operacije. U britanskom engleskom *surgery* se upotrebljava i u značenju doktorska ordinacija. U gornjem primjeru predikat se usklađuje s konceptualnim sadržajem poddomene *kirurški zahvat* u domeni *kirurgija*. U engleskom jeziku teško je pokazati da se *surgery* odnosi prvo na kirurgiju, a onda na operaciju. Oba su značenja konvencionalizirana tako da željenom značenju možda pristupamo izravno. U svakom slučaju ovaj se slučaj razlikuje od prethodnih. Kao što je vidljivo iz primjera na engleskom jeziku, cijela kategorija koja znači određenu granu medicine ili znanost upotrijebljena je umjesto jedne poddomene kategorije koja, u datom kontekstu, postaje primarna domena. Možemo reći da je ishodišna domena, iako je cijela kategorija, zapravo konceptualna kratica, a konceptualni sadržaj cilja implicitno se podrazumijeva i shvaća u svojoj specifičnosti. Istaknuta je kontekstualno, a predikat ukazuje na koje se značenje odnosi. Kada se radi o znanostima koje se bave bolestima metonimija aktivira manifestacije bolesti koje ta znanost proučava, a kada se radi o znanostima koje se bave dijagnostikom, tada su ciljna domena nalazi dobiveni tim dijagnostičkim metodama. U oba slučaja radi se o odnosima CJELINA UMJESTO DIJELA. Objašnjenje za to je da je s konceptualnog stajališta cjelina kao ishodište leksički i konceptualno ekonomičnija, a ciljno značenje preciznije. Posebna vrijednost metonimijskog preslikavanja CJELINA UMJESTO DIJELA je da motivira upotrebu predikata koji se semantički odnosi na metonimijski cilj.

Čini se također da u osnovi metonimijskog preslikavanja postoji interakcija između metonimije i metafore. U slučajevima kada se metonimijski cilj odnosi na određeno

ponašanje bolesti (*biološko ponašanje*, *histološko ponašanje*) metonimija se temelji na konceptualnoj metafori BOLEST JE ŽIVI ORGANIZAM. Tada najprije dolazi do određene personifikacije i bolest pokazuje različite znakove poput rasta, razvoja, širenja ili sazrijevanja. U primjerima kada metonimijski cilj naziva grane u medicini predstavlja postupak, zahvat ili pregled povezan s tom granom, dolazi do interakcije s konceptualnom metaforom MEDICINA JE RAT i podtipom ove metafore MEDICINSKA GRANA JE INSTRUMENT U RATU PROTIV BOLESTI, jer je svrha postupaka, testova i pregleda koji se obavljaju u medicini dijagnosticirati bolest i borba protiv nje.

4.1. Englesko-hrvatski ekvivalenti metonimije

Da bismo provjerili mogućnost postojanja iste metonimije u hrvatskom jeziku preveli smo engleske primjere na hrvatski jezik. Hrvatske ekvivalente potvrdili smo kod liječnika, hrvatskog izvornog govornika. Iz prijevoda se vidi da se engleska metonimijska upotreba naziva grane medicinske znanosti u hrvatskom jeziku prevodi pridjevskom konstrukcijom u kojoj je naziv znanosti atribut imenice koja je metonimijski cilj u engleskim primjerima. To mogu biti postupci, pregledi, nalazi ili simptomi bolesti vezani uz određenu znanost. Prijevodi rečenica u kojima je metonimija iz engleskog jezika doslovno prevedena metonimijom na hrvatski jezik nisu prihvatljivi.

- (7) ... *to exclude structural pathology that can mimic TIA ...*
 ... da se isključe strukturalne **patološke promjene** koje mogu izgledati kao TIA ...
 * ... da se isključi strukturalna **patologija** koja može izgledati kao TIA ...

- (8) ... *elderly men who exhibited no neuropathology ...*
 ... stariji muškarci koji nisu pokazivali nikakve **neuropatološke simptome** ...
 * ... stariji muškarci koji nisu pokazivali nikakvu **neuropatologiju** ...

Patologija i neuropatologija su grane medicine koje se primarno bave bolestima, bolesnim stanjima kao i simptomima i znakovima bolesti. U hrvatskom jeziku sama kategorija *patologija* ne sadrži kao svoj dio značenje bolesno stanje. Slična je situacija s nazivom *neuropatologija*.

U sljedeća dva primjera *radiologija* i *mikrobiologija* bave se pregledima i testovima, imaju svoje metode i nalaze. U hrvatskom jeziku cijela kategorija ne koristi se u značenju dijela već je izražena pridjevom i imenicom kao ekvivalentima za metonimiju.

- (9) ... *confirmed the impact of Hib vaccination on pneumonia defined by radiology*
 ... potvrdili su utjecaj Hib vakcinacije na upalu pluća pomoću **radioloških metoda**
 * ... potvrdili su utjecaj Hib vakcinacije na upalu pluća pomoću **radiologije**

(10) *By counting all cases confirmed by microbiology ...*

Brojenjem svih slučajeva potvrđenih **mikrobiološkim analizama ...**

* Brojenjem svih slučajeva potvrđenih **mikrobiologijom ...**

Sljedeći primjer specifičan je jer je hrvatska kategorija *biologija* već podijeljena na specifična područja koja su službeno klasificirana i u kojima je metonimija konvencionalizirana. To znači da kao termin postoji biologija stanice ili biologija tumora, ali ne i biologija velikih arterija, tako da biologija velikih arterija predstavlja metonimiju. Ta upotreba nije svojstvena hrvatskom jeziku.

(11) *Nonetheless, it seems likely that large-artery biology in*

Ipak, čini se vjerojatnim da velikih arterija **biološka svojstva** u

* Ipak, čini se vjerojatnim da velikih arterija **biologija** u

carotid and vertebral arteries ...

karotidnim i vertebralnim arterijama ...

karotidnim i vertebralnim arterijama ...

Kirurgija je klinička grana i u hrvatskom jeziku najčešće se ne koristi kao metonimija već se upotrebljava zamjenska konstrukcija pridjev izveden iz imenice naziva grane uz drugu imenicu.

(12) *Surgery is most effective when performed within 2 weeks of an*

Kirurški zahvat je najučinkovitiji kada se napravi unutar 2 tjedna od INDEF

* **Kirurgija** je najučinkovitija kada se napravi unutar 2 tjedna od INDEF

ischemic event ...

ishemičkog ataka ...

ishemičkog ataka ...

5. Metonimijska i nemetonimijska upotreba naziva grana medicinske znanosti u hrvatskom jeziku

Iako su istraživanja metonimije počela i nastavila se uglavnom na građi iz engleskog jezika, kognitivni lingvisti istraživali su i uspoređivali metonimijska preslikavanja i u mnogim drugim jezicima. Jedno od novijih korpusnih, višejezičnih studija proveli su Brdar-Szabó i Brdar (2012). Autori se slažu da je većina tipova metonimije potvrđena skoro univerzalno, ali također smatraju da postoje značajne razlike među jezicima s obzirom na učestalost metonimije (Brdar-Szabó i Brdar 2012: 729). Odgovor na pitanje koliko su metonimije učestale u pojedinim jezicima može se potražiti u istraživanjima u

kojima se razmatraju međujezični kvantitativni podaci i, ako se među jezicima primijete razlike u distribuciji, treba potražiti motivaciju za primijećene razlike u upotrebi određene metonimije u različitim jezicima (Brdar 2015: 84). Autor tvrdi da i takav pristup možda nije dovoljan da se u potpunosti razumiju uvjeti koji (ne)pogoduju upotrebi metonimije u različitim jezicima i dalje razvija metodologiju koja kombinira analizu korpusa metonimija u autentičnom diskursu, kvalitativne podatke i dodatne finije kvantitativne podatke. Ako se u razmatranje uključe i međusobni utjecaji različito strukturiranih jezika, kognitivno-kulturnih i komunikativno-pragmatičkih elemenata, dobije se lepeza čimbenika koji pridonose stvaranju (ne)pogodnih uvjeta za upotrebu metonimije među jezicima (Brdar 2015). Upravo dublja, kvalitativna analiza dovela je autora do zapažanja o formiranju metonimijskog lanca koji ima isti ciljni koncept i metonimijske sinonimije kao faktora koji podržava metonimijski lanac.

Naša analiza radova objavljenih na hrvatskom jeziku pokazala je da u hrvatskoj građi postoje primjeri metonimijske upotrebe grane medicinske znanosti kao primjeri upotrebe cijele kategorije umjesto jednog konceptualnog dijela, tj. jednog značenja. Ta upotreba javlja se u pojedinim rečenicama i ne stvara metonimijske lance. U nekim situacijama paralelno postoje nemetonimijske zamjene koje predstavljaju doslovan i precizan izraz.

(13) *Podjednako važan razlog brojnih kliničkih i eksperimentalnih istraživanja jest specifična biologija tumora* (Medix 60/61).

Biologija tumora podspecijalizacija je znanstvene grane biologije, poput biologije stanice ili biologije mora. U gornjem primjeru pridjev *specifična* ukazuje na to da se radi o metonimijskom značenju *biološko ponašanje tumora*. Izgleda da u hrvatskom jeziku *biologija tumora* uključuje oba značenja, značenje podspecijalizacije kao i značenje biološko ponašanje, pa je metonimija moguća.

Za usporedbu, sljedeća 2 primjera su nemetonimijski izrazi sastavljeni od pridjeva izvedenog od grane znanosti i imenice.

(14) *Biološko ponašanje obaju tumora je vrlo agresivno, a prosječno petogodišnje preživljavanje kretalo se oko 41% u istraživanju provedenom na Mayo klinici* (Medix 60/61).

(15) *Histološki, a i po biološkom ponašanju, između slučajnih i nasljednih tumora ne postoji razlika* (Medix 60/61).

Primjer (16) je padežni izraz u značenju instrumenta radnje, ali i njega smatramo metonimijom jer upravo instrumentalni padež ukazuje da se radi o mikroskopskom pregledu i rezultatima nalaza. U ovoj situaciji možemo govoriti o metonimiji MIKROSKOPIJA UMJESTO MIKROSKOPSKOG PREGLEDA:

(16) *Mikroskopijom nativnog preparata akantameba (ciste, trofozoiti) nije uočena* (Liječ Vjesn 127).

(17) *No, neoperacijske metode su prvi izbor ako se mogu izvesti, zbog toga što kirurgija uzrokuje više boli i komplikacija* (Liječ Vjesn 127).

Kirurgija kao metonimija ušla je u hrvatski jezik doslovnim prijevodom iz engleskog jezika umjesto pridjevskog izraza *kirurški zahvat* i utjecala na proširenje kategorije da uključi novo značenje. Predikat *uzrokuje više bola* slaže se s metonimijskim ciljem *kirurški zahvat* te se potvrđuje da metonimijski cilj ima ulogu u odabiru predikata.

(18) *Morfologija same membrane ovisi o proizvodnom procesu i može imati utjecaja na aktivaciju komplementa, utoliko što može dozvoliti prolaz frakcije komplementa kroz membranu u dijalizat* (Acta Medica Croatica 58/1).

Morfologija je u gornjem primjeru znanstvena disciplina u biologiji u značenju *morfološke osobine*. Cjelina *histologija* u primjeru (19) upotrijebljena je u značenju *histološko ponašanje*.

(19) *Rezultati pregleda histologije i histomorfometrijske analize kosti su uspoređeni s objavljenom histomorfometrijskom klasifikacijom postmenopauzalne osteoporoze* (Acta Medica Croatica 58/1).

(20) *Upotrebom imunocitokemije može se pouzdano odrediti koje hormone stvaraju tumori te se može ustanoviti tumorski marker i usporediti s kliničkom slikom i razinom hormona u krvi* (Liječ Vjesn 127).

Primjer (20) ilustrira metonimiju IMUNOCITOKEMIJA UMJESTO IMUNOCITOKEMIJSKE METODE.

6. Motivacija metonimijske upotrebe u hrvatskom jeziku

Metonimijska upotreba naziva grana medicinskih znanosti prisutna je i u engleskom i u hrvatskom znanstvenom diskursu. U engleskom jeziku je to standardna upotreba, dok u hrvatskom jeziku uz metonimije postoje i zamjenske konstrukcije pridjeva izvedenog iz naziva grane i imenice. Objašnjenje za odabir metonimije u hrvatskom jeziku nalazi se u interakciji strukturalnih, konceptualnih i diskurzivnih čimbenika. Jedan od čimbenika koji pridonose međujezičnim razlikama u uporabi metonimije je strukturiranost jezičnih sustava. Čini se da je u hrvatskom jeziku prirodnije kada se lingvistički manifestiran subjekt semantički slaže s predikatom (npr. *kirurški zahvat uzrokuje bol*), a ne da se metonimijski cilj imenice koja je subjekt slaže s predikatom (npr. *kirurgija uzrokuje bol*). Hrvatski jezik također koristi padeže kojima konstruira metonimije kao instrument (npr. *mikroskopijom, upotrebom imunocitokemije*) i na taj način metonimije postaju prihvatljivije. Na konceptualnoj razini metonimijska upotreba dopuštena je ili limitirana strukturom kategorije. Analizom naših autentičnih podataka vidi se da sve kategorije dopuštaju metonimijsku upotrebu naziva medicinskih znanosti. No, prijevodi engleskih primjera na hrvatski jezik pokazuju da je opisna, pridjevska konstrukcija adekvatnija strukturi hrvatskoga jezika i predstavlja standardnu

konceptualizaciju. To znači da se u istim značenjskim frazama koriste zamjenske konstrukcije kao što su pridjev izveden iz naziva i imenica ili padežni oblik naziva u značenju instrumenta radnje. Na primjer, u engleskom jeziku kategorija *surgery* 'kirurgija' sadrži kao jednog od svojih članova značenje *kirurški zahvat* i ta je upotreba leksikalizirana. Vidjeli smo da značenje *kirurški zahvat* postoji i u hrvatskom jeziku kao dio cjeline *kirurgija*, ali ta upotreba još je proizvoljna i nekonvencionalizirana.

Bitan utjecaj na učestalost metonimijske upotrebe ima i diskurs. U ovom slučaju to je znanstveni diskurs i istaknuta uloga engleskog jezika u njemu. Znanstveni termini su precizni, a upotreba cjeline (cijele kategorije) umjesto dijela (specifičnog značenja) predstavlja mentalnu kraticu koja je lako razumljiva uz odgovarajući predikat i u konvencionalnoj je upotrebi u engleskom znanstvenom diskursu. Ovi primjeri predstavljaju ilustraciju metonimije kao kognitivnog mehanizma koji rezultira redukcijom značenja. U hrvatski znanstveni diskurs metonimijska upotreba naziva medicinske grane uvedena je doslovnim prijevodima iz engleskog jezika i pokrenula je nove konceptualne procese u hrvatskom jeziku, budući da metonimija motivira širenje kategorije novim značenjima, čime postaje čimbenik razvoja jezika. Naša zapažanja na tragu su zaključaka Brdar i Brdar-Szabó (2013), koji istražuju način na koji kognitivna lingvistika pomaže u osvješćivanju i rješavanju problema povezanih s metonimijom u prevodilačkoj praksi.

7. Zaključak

Ova analiza pokazala je da se nazivi grana medicinskih znanosti mogu koristiti metonimijski da označe preglede, analize, metode ili znakove i simptome vezane uz određenu granu. Engleski jezik medicinske struke standard je u kojem su neka metonimijska značenja konvencionalizirana, što potvrđuje da metonimija ima važnu ulogu u razvoju novih značenja i promjeni značenja. Istaknutost cjeline u odnosu na dijelove pridonosi ekonomičnosti jezičnog izraza, ali i mišljenja, jer se podrazumijeva da stručnjaci posjeduju određena znanja pa ih nije potrebno ponavljati i detaljno lingvistički manifestirati. Osim toga, metonimijska preslikavanja, posebno referencijalne metonimije, ne smiju se promatrati odvojeno od predikata. Predikat se semantički slaže s metonimijskim ciljem, a ne ishodištem. Na nekim primjerima pokazali smo da metonimijski cilj motivira semantički ustroj predikata.

Ovaj tip referencijalne metonimije prisutan je i u hrvatskom jeziku, ali uz njega postoji i određeni broj ekvivalenata za metonimijsku upotrebu. Sustav zamjene temelji se na konstrukciji pridjeva izvedenog iz naziva znanosti uz imenicu koja predstavlja metonimijski cilj u engleskim primjerima. Očito je da u hrvatskom jeziku postoje izrazi, uglavnom izvedeni pridjev i imenica, koji doslovno opisuju situaciju i predstavljaju strukturne čimbenike svojstvene hrvatskom jeziku. No, pod utjecajem znanstvenog diskursa iz engleskog jezika, ova metonimija javlja se i u hrvatskom znanstvenom diskursu. Na taj način metonimija ima važnu kognitivnu ulogu u širenju kategorija i procesu razvoja hrvatskog znanstvenog diskursa. Možemo reći da je jedan smjer razvoja hrvatskog jezika uvođenje semantičkih struktura iz engleskog jezika koje vode prema univerzalnosti znanstvenog diskursa.

Literatura

- Barcelona, Antonio (2000) „Introduction. The cognitive theory of metaphor and metonymy”, *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*, ur. Antonio Barcelona, Mouton de Gruyter, Berlin – New York, 1–28.
- Barcelona, Antonio (2003) „Clarifying and applying the notions of metaphor and metonymy within cognitive linguistics: An update”, *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, ur. René Dirven i Ralf Pörings, Mouton de Gruyter, Berlin – New York, 207–279.
- Bartsch, Renate (2003) „Generating polysemy: Metaphor and metonymy”, *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, ur. René Dirven i Ralf Pörings, Mouton de Gruyter, Berlin – New York, 49–74.
- Brdar, Mario (2015) „Metonymic chains and synonymy”, *Fluminensia*, 27, 2, 83–101.
- Brdar, Mario, Rita Brdar-Szabó (2003) „Metonymic coding of linguistic action in English, Croatian and Hungarian”, *Metonymy and Pragmatic Inferencing*, ur. Klaus-Uwe Panther i Linda L. Thornburg, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam – Philadelphia, 241–266.
- Brdar, Mario, Rita Brdar-Szabó (2005) „Referencijalne metonimije u diskursu medija”, *Jeziik u društvenoj interakciji*, ur. Diana Stolac, Nada Ivanetić i Boris Prichard, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Zagreb – Rijeka, 55–61.
- Brdar, Mario, Rita Brdar-Szabó (2009) „The (non-)metonymic use of place names in English, German, Hungarian, and Croatian”, *Metonymy and Metaphor in Grammar*, ur. Klaus-Uwe Panther, Linda L. Thornburg i Antonio Barcelona, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam – Philadelphia, 229–257.
- Brdar, Mario, Rita Brdar-Szabó (2013) „Translating (by means of) metonymy”, *Cognitive Linguistics and Translation: Advances in Some Theoretical Models and Applications*, ur. Ana Rojo i Iraide Ibarretxe-Antuñano, de Gruyter Mouton, Berlin – Boston, 199–226.
- Brdar, Mario, Rita Brdar-Szabó, Tanja Gradečak-Erdeljić, Gabrijela Buljan (2001) „Predicative adjectives in some Germanic and Slavic languages: On the role of metonymy in extending grammatical constructions”, *Suvremena lingvistika*, 51–52, 35–57.
- Brdar, Mario, Dubravko Kučanda, Tanja Gradečak-Erdeljić, Goran Milić (2005) „Novine u novinama”, *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*, ur. Jagoda Granić, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Zagreb – Split, 131–140.
- Brdar-Szabó, Rita, Mario Brdar (2012) „The problem of data in the cognitive linguistic research on metonymy: a cross-linguistic perspective”, *Language Sciences*, 34, 728–745.
- Kövecses, Zoltán, Günter Radden (1998) „Metonymy: Developing a cognitive linguistic view”, *Cognitive Linguistics*, 9,1, 37–77.

- Lakoff, George (1987) *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*, The University of Chicago Press, Chicago – London.
- Lakoff, George, Mark Johnson (1980) *Metaphors We Live By*, The University of Chicago Press, Chicago – London.
- Lakoff, George, Mark Turner (1989) *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*, University of Chicago Press, Chicago – London.
- Langacker, Ronald (1987) *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. I: Theoretical Prerequisites*, Stanford University Press, Stanford.
- Langacker, Ronald (1991) *Concept, Image, and Symbol*, Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- Langacker, Ronald (1999) *Grammar and Conceptualization*, Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- Panther, Klaus-Uwe, Linda L. Thornburg (2003a) „Introduction: Metonymy across languages”, *Jezikoslovlje*, 4, 1, 5–9.
- Panther, Klaus-Uwe, Linda L. Thornburg (2003b) „Metonymy and lexical aspect in English and French”, *Jezikoslovlje* 4, 1, 71–101.
- Radden, Günter, Zoltán Kövecses (1999) „Towards a theory of metonymy”, *Metonymy in Language and Thought*, ur. Klaus-Uwe Panther i Günter Radden, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam – Philadelphia, 17–59.
- Ruiz de Mendoza Ibáñez, Francisco José (2000) „The role of mapping and domains in understanding metonymy”, *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*, ur. Antonio Barcelona, Mouton de Gruyter, Berlin – New York, 109–132.
- Ruiz de Mendoza Ibáñez, Francisco José (2011) „Metonymy and cognitive operations”, *Defining Metonymy in Cognitive Linguistics: Towards a Consensus View*, ur. Réka Benczes, Antonio Barcelona i Francisco José Ruiz de Mendoza Ibáñez, John Benjamins, Amsterdam, 103–124.
- Ruiz de Mendoza Ibáñez, Francisco José, Lorena Pérez Hernández (2003) „High-level modal metonymies in English and Spanish”, *Jezikoslovlje*, 4, 1, 103–120.
- Ruiz de Mendoza Ibáñez, Francisco José, Olga Isabel Díez Velasco (2001) „High-level metonymy and linguistic structure”, *Sincronía*, 6, 20, <http://sincronia.cucsh.udg.mx/metonymy.html>, posjet 29. kolovoza 2013.
- Ruiz de Mendoza Ibáñez, Francisco José, Olga Isabel Díez Velasco (2003) „High-level action metonymies in English and Spanish”, *Jezikoslovlje*, 4,1, 121–138.
- Taylor, John (2003 [1989]) „Category extension by metonymy and metaphor”, *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, ur. René Dirven i Ralf Pörings, Mouton de Gruyter, Berlin – New York, 323–347.

SUMMARY

Arijana Krišković

METONYMIC AND NON-METONYMIC USE OF NAMES FOR BRANCHES OF MEDICAL SCIENCE IN ENGLISH AND CROATIAN: A COGNITIVE LINGUISTIC ANALYSIS

This paper investigates the role of metonymy in the use of names for the branches of medical science in English and Croatian from the cognitive linguistic perspective. The names of medical branches are a part of medical terminology, which is considered to be unambiguous and transparent. However, the names for medical sciences can be used as referential metonymy of the conceptual type WHOLE FOR PART. In this paper, the metonymic use of names for medical branches in the scientific discourse in English and Croatian is analyzed and compared. The data were collected from journal articles published in English and Croatian. The name for a branch of medical science can be used in English to denote diseases, symptoms or signs, but also methods and tests that are associated with a particular branch of medical science. In these metonymic situations, the predicate is semantically linked to the metonymic target, and not to the source. Thus, we can suggest that the metonymic target in referential metonymy should be observed in its interaction with the predicate. It would also seem that the metonymic target acts as a motivating factor for the selection of the predicate. The metonymic use of names for medical branches also occurs in the Croatian language, although, in some cases it appears to be inappropriate and may be construed as a deviation from the conceptualisations of the Croatian language. It seems that, due to structural reasons, Croatian prefers the construction adjective derived from the name for a medical branch and a noun. However, Croatian medical terminology is subjected to constant influence of the English scientific discourse which is introduced into Croatian via translations. In this way, pragmatic elements have an impact on the conceptual structures which undergo the process of category extension to include new meanings. English medical terminology is the standard in which certain metonymic meanings are conventionalized, and thus it is demonstrated that metonymy plays a role in the development of new meanings.

Key words: *referential metonymy; English language; Croatian language; medical terminology; scientific discourse*